

איפה טעינו

עיתונאים מתבוננים על עצמם

מבחר מגיליונות "העין השביעית"

עורך: עוזי בנזימן

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

ועדת העורכים

מערכת "העין השביעית" הזמינה אצל עורכי העיתונים הגדולים ומנהלי חדשות בטלוויזיה מאמר על הנושא "מה היא התופעה המדאיגה ביותר בעיתונות ובתקשורת הישראלית"

חנוך מרמרי

בלילה זונה – בבוקר עיתון

כך נראתה ההוויה הישראלית ביום חול סתמי אחד, יום ראשון, 8 בפברואר 2004, על פי עמודו הראשון של "מעריב". אלה הדיווחים הבלעדיים שבחרו עורכיו לחלון הראווה היומי של עיתונם.

הכותרת הראשית מתייחסת לתכנית פינוי הרצועה: "נהרוס כל בית וחממה בנסיגה", ומתחתיה: "לא נשאיר שם אבן על אבן, אומר מקורב לשרון". עורכי העיתון הם הראשונים לדעת שהצהרות של מקורבים בשלב כה מוקדם של התכנית, לפני דיון וקבלת החלטות, לא שוות כלום. אבל הדבר לא מנע מן הדיווח להופיע בראש העמוד. הכותרת הוכחשה בו ביום על ידי משרד ראש הממשלה, ובראיונות הפסח שנתן אריאל שרון הוא אף הודיע במפורש שאיננו מתכוון להרוס את הבתים שיפוננו. הנה עוד כותרת סהרורית: "השר אלון: להפוך את המוסלמים לנוצרים", "שר התיירות בני אלון ביקש ממייסיונרים אמריקאים: תעברו ממסגד למסגד ותביאו לרוצחים המוסלמים את האור". ועוד כותרת, זו שבגללה בחרתי דווקא את העמוד הראשון הזה: "החיילת עוברת כזונה כדי להציל את אחיה 'אין לי ברירה', היא אומרת, 'עדיף למות ברעב?'".

האם העמוד הראשון של עיתון הוא הראי לפני החברה או שהוא המעצב אותה? התשובה היחידה האפשרית לשאלה זו היא: גם וגם. האם "מעריב" הוא עיתון המתעד את דברי הימים או מספר סיפורים? מתקן חברתי או נצלן מצוקות? אפשר לכאורה להשיב ב"גם וגם", אבל הרושם הוא שצד התיקון החברתי הולך ונשחק, והפנטזיה המזעזעת הופכת ערך לעצמו. "מעריב" מבקש להביס בכל מחיר את

העיתון של המדינה, ועד שיצליח בכך עליו לשרוד, יחד עם מתחרהו, בתחרות על סדר היום הציבורי נגד מהדורות טלוויזיה קולניות, פשטניות ומועשרות בריגושים. הטלוויזיה גם היא אינה מרושעת במיוחד. היא רק מבקשת להתאים עצמה לרצון הציבור, להשיג תוצאות טובות בפילימטר. לאחר שנים, שבהן עורבב החומר הצהוב ב"מעריב" וב"דיעות אחרונות" עם תוכן משמעותי יותר, כדי לעשותם עיתונים לכל שדרות הציבור, הצהובנות משתלטת עליהם עכשיו בקלות ובמהירות. עמוד ראשון כמו זה הוא שלב אחד במדרג איכות העיתונים, לפני הצהובונים, הממציאים בידעין את תכניהם. יש בו שלר של עובדות, אבל הבחירה בנושאים שיעמדו בראש סדר היום ואופן הטיפול בהם יוצרים עולם פנטסטי. בים המידע הנוגע לתכנית ההינתקות אין שום ערך לאמירה האנונימית "לא נשאר שם אבן על אבן", כפי שאין שום ערך להתבטאות האווילית של שר התיירות, גם אם לא נאמרה באירוניה. ובעולם שאין בו סולם ערכי ברור, אין גם ערך לפנטזיה על החיילת שירדה לזנות למען אחיה, והיא נותרת סיפור מעשה חלול. אם הקשר עם המציאות ימשיך

להתרופף, לא ירחק היום שבו נקבל בעיתונים שלנו כותרת כמו "אישה ממושב דלתון טוענת: חיזור אנס אותי".

■ ■ ■

האם "מעריב" הוא עיתון המתעד את דברי הימים או מספר סיפורים? מתקן חברתי או נצלן מצוקות? בצה"ל משרתות עשרות אלפי חיילות. בקבוצה כה גדולה אפשרי בהחלט שחיילת תתאכזר, שתצרוך סמים קשים, שתהיה עבריינית, שתהיה זונה. אין בנמצא נתוני אמת על שוק הזנות, אך ברור כי רובו נתפס היום על ידי נשים זרות, והיקף הפעילות של ישראליות הצטמצם בו מאוד. העיתונות היומית אינה מצליבה בין הזנות לצה"ל, משום שמדובר במקרים בודדים שאין בהם כל לקח ציבורי. ואם יש לקח בסיפורה הנורא של זונה-חיילת אחת, עדיין צריך לספר זאת כהלכה: ברצינות, בגישה ביקורתית, אשר תתעד את קיומו של העיוות כדי להביא לתיקונו.

רק עיתון ישראלי אחד התפלש בקשר בין מדים למין: "העולם הזה" בשנות הזוהר שלו. לאורך שנות השישים והשבעים עסק השער האחורי של השבועון בזנות ובמין, בצנינות של עורכים היודעים מה קהלם מחפש ועם זאת בהתלהבות של מתבגרים מגירי ריר. עורכי "העולם הזה" לא הונעו, בהקשרים האלה, מרצון לתיקון חברתי נראה לעין.

הנה לקט כותרות מן השער האחורי של "העולם הזה" בשנים ההן: צילום של נערה עירומה שכיסא מצניע את איבריה, נושא את הכותרת "הסטודנטית מגלה: ביקשו ממנה 'לארץ' דיפלומטים גרמנים", ובכותרת המשנה תהייה: "האם גם משרד החוץ מעורב בפרשה?". צילום של "כפילתה הישראלית של סופיה לורן" כחיילת בחזייה ובכומתה, בכותרת "המשפט הצבאי של סופיה שלנו"; אותה כפילה גם צולמה בכגד ים (ביקיני?) בכותרת "מכלא צה"ל להוליווד". צילום של נערה שוכבת בחצי עירום, והכותרת "ברחה מהצבא אל עולם הזוהר". צילום של צעירה שענייה מכוסות במלבן שחור: "הווידוי המזועזע של תלמידת תיכון דתית בת 15: 'כך הודחתי לזנות'", "שערורייה בשיכון צבא הקבע: השכנים קראו לה 'זונה!'". וכמובן הכותרת התמציתית: "בבוקר למדתי בכיתה ובלילה הייתי פרוצה", "סיפורה של הקטינה הדתיה מבני ברק שבגיל 14 איבדה את בתוליה".

ובחזרה ל"מעריב". שירה (שם בדוי) היא "ילדת הארץ", שלא כמו הגויות האוקראיניות חובבות המין. שמה הוא שם עברי טהור, בלתי עדתי, לא מחולל. לפי "צילום האילוסטרציה" היא חיילת בדרגת סמל, בעלת גוף נאה ושיער ארוך וגולש. האומנם "סמלת שירה", שאיננו יודעים עליה דבר, אינה יכולה למצוא הכנסה נוספת ממלצרות או ניקוי בתים "למען אחיה"?

מכאן הפנטזיה זורמת מאליה. מישהו קיבל טלפון אנונימי שסיפר על חיילת העוברת כזונה במכון בבאר שבע. "תעשו משהו, תוציאו אותה משם", ביקש האלמוני כאילו מדובר בחטופה. כמה מבלשי משטרת באר שבע, "שכבר ראו כמעט הכול, היו מזועזעים מעדותה, ומחו דמעה". מבירור שערכנו, דווקא עיניו של גורם בכיר

במשטרת הנגב נותרו יבשות. לדבריו, אין מדובר כאן בסיפור יוצא דופן: "זו יכולה הייתה להיות גם אזרחית בת 19. מה זה משנה?"

כל אחד והפנטזיה שלו. הפנטזיה שלי, למשל, היא לראות שוטר דומע. אשר לתשתית העובדתית, היא ממש לא חשובה. זו יכולה להיות אגדה עירונית, וזה יכול להיות מקרה שקרה. על פי בירור עם גורם מוסמך אחר במשטרת הנגב, יש גרעין אמת בסיפור. אבל כל השאר הוא ציפוי צבעוני. הנערה, לדבריו, נתפסה בפשיטה רגילה על מכון שפעל בדירה פרטית, ללא כל מידע מוקדם על זהות העובדות. לתיאור "המדים שהיו מפוזרים על מיטתה והצי'מידן שאתו הגיעה מהבסיס" אין כל ביסוס. להפך: לדברי איש המשטרה, רק בחקירתה גילתה הנערה העצורה כי היא חיילת. אבל בין אם היו צ'י'מידן ומדים על מיטת העינוגים, או לא היו, הסיפור ייקרא, יותר ועזוע רגעי, עמום, ויימחק מן הזיכרון מיד עם הקריאה עד השערורייה הבאה.

בימים הפורטיטניים ההם, שאת תפלותם תיבל מעט "העולם הזה", הייתה הפנטזיה בעמוד האחורי מגודרת ותחומה. עורכי השבועון נזהרו לא לערבב בין חומר רציני בעיניהם, פוליטי בעיקרו, לבין השעשוע שמאחור, הפנטסטי מלכתחילה, שאיש לא התייחס אליו בכובד ראש.

זה לא המצב היום. הטבלואידים החדשים, המורפסים והמשודרים, הטמיעו את המוטיבים הצהובים בראש סדר היום שלהם. הם מתמקדים במקרים הפרטיים, הקלים להשגה, לשם המחשה כביכול של עוולות חברתיות, ופוטרים עצמם מעיסוק מורכב יותר במהות. הסיפורים הצהובים הפכו להיות "ועוד מסימני המצב...", למרות שהם אינם כאלה. הם תמיד שולי השוליים של כל מצב, משופר או מדורדר. כותרת ב"הדשות ערוץ 2" סיפרה על דיירת כיכר המדינה שירדה מנכסיה ועברה לגור במאהל חסרי הדיור, כהמחשה לחומרת המשבר הכלכלי, אם כי כבר מצפיה בסיפור עצמו מתברר כי מדובר במקרה פרטי בעייתי. ומה יצירתי יותר מן הכותרת הראשית של "מעריב" ב-21 במאי 2003, אשר כרכה יחד תופעה מאקרו-כלכלית וטרגדיה אישית: "המורה לספרות פוטרה והתאבדה" הייתה הכותרת הבשרנית, ומעליה שורת הגג, הצנועה יותר: "האבטלה שברה את שיא כל הזמנים".

בדרום אמריקה משגשג בשנים האחרונות ז'אנר שאפשר להגדירו "הטבלואיד החברתי". הוא תוצאה של ידע והשפעה שספגו עורכים צעירים מן הטבלואידים הבריטיים ויישמו בהצלחה בארצותיהם. בברזיל למשל, במקום "נערת עמוד 3" חשופת החזה תוצג זקנה עיוורת הזועקת "מי גזל את דמי הביטוח הלאומי שלי?", והתשובה היא תמיד: "הם!". הם, אנשי השלטון האטומים או פקידי המנגנון חסרי הפנים או העשירים המרושעים. ומי חושף את האמת? אנחנו! המזדהים, הרגישים, הכואבים, שאיננו יכולים לעצור את דמעותינו. קנו אותנו.

אמנון דנקנר

עיתונות משיחית: על מה יצא קצפו של עמוס שוקן

לפני כמה שבועות היה לי עימות מוזר ברשת ב של קולי-ישראל עם המו"ל של "הארץ", עמוס שוקן. הדברים נסבו על ידיעה של יואב יצחק ב"מעריב" שפרקליטת המדינה ביקשה מאהוד ברק, בעת היותו ראש ממשלה, לסדר לבעלה מושב במועצת המנהלים של "צים", זאת בשעה שהתנהלו חקירות נגד ברק ומקורביו בעניין העמותות. שוקן, אם מותר להשתמש בביטוי שנשחק מעט באחרונה, יצא חוצץ נגד הידיעה בשצף קצף בלתי רגיל ונגרר גם לגידופים כלפי "מעריב". להתלהמותו לא הייתה כל הצדקה אובייקטיבית: הידיעה הייתה נכונה ומבוססת היטב, ההכחות היו רפות, חומרת העובדות הייתה ברורה, וכבר אחרי ימים מעטים התברר שארבל חזרה על המעשה כשביקשה משרת התקשורת דאז, לימור לבנת, בקשה דומה, בעוד תלונות נגד לבנת נבדקות בפרקליטות המדינה. בימים שלאחר מכן הטרדתי את עצמי במחשבה מה היה כל כך דחוף לעמוס שוקן לצאת להגנתה של עדנה ארבל בעניין זה. האם באמת הייתה זו ידיעה שאינה ראויה לדפוס, כפי שטען? שוו בנפשכם שוטר הבודק תלונה על עברת תנועה נגד פקיד במס הכנסה, ובמהלך הדברים מבקש ממנו לסדר פטור ממקדמות לאחיו.

התהייה שלי גברה כשהרהרתי בכך שעדנה ארבל הייתה שותפה ליועץ המשפטי לממשלה דאז, מיכאל בן-יאיר, בתפירת תיק פלילי נגד שר המשפטים, יעקב נאמן. כשקראתי את פסק הדין ואת הפרוטוקול, סמרו שערותיי: עלתה ממנו תמונה נוראה של ניהול חקירה שלא בתום לב, העולה כדי שיבוש חקירה ושיבוש משפט. זה היה

מקרה ברור של פוטש אנטי דמוקרטי של הדרג הפקידותי נגד הדרג הנבחר, והנורא מכול היה שהקושרים לא בחלו באמצעים: המשטרה קיבלה הוראה לא לחקור עד מרכזי שהיה יכול כבר בשלב מוקדם לרוקן את התיק מתוכן, ולא לכתוב – באופן חריג ביותר – דוח חקירה והמלצות. בנוסף לכך לא היססה נציגת הפרקליטות למסור מידע שקרי לבית המשפט. נאמן זוכה, אולם הקושרים השיגו את מטרתם: עם הגשת כתב האישום נגדו, הוא התפטר מתפקיד שר המשפטים ולא שב אליו גם אחרי הזיכוי.

מיד אחרי זיכוי נאמן הופיע מאמר חריף אחד בעניין הזה ב"הארץ", ובו הועלו האשמות קשות נגד הפרקליטות. את המאמר הזה כתבתי אני, וזמן לא רב אחרי כן עברתי ל"מעריב", והפרשה החמורה מאוד ההיא הפסיקה להיזכר מעל דפי "הארץ". אני מזכיר את הדבר גם כדי להבהיר שבניגוד ללשונות רעות, העמדה הבסיסית שלי שאין לראות בפרקליטות מוסד חסין מביקורת על מניעים זרים, על מזימות ועל תככים אפלים, לא נחנכה עם הצטרפותי ל"מעריב".

ובכן, בכל זאת, מדוע יצא עמוס שוקן בשצף קצף כזה נגד הידיעה של יואב יצחק ב"מעריב", ומדוע החליט להעניק הגנה כה מקפת ורגשית לפרקליטת מדינה שהייתה שותפה לעלילת דם מכוערת נגד שר? מדוע גם ב"ידיעות אחרונות" לא בא זכרו של הסיפור החמור הזה? מדוע כתבת התקשורת של "הארץ" ציינה בצהלה כי "מעריב" נשאר בודד עם הסיפור, ושום עיתון אחר לא רצה לגעת בו, כשהיא מרמזת לכך שזה סיפור לא נכון או חסר ערך ומשמעות?

ההשערה המבוססת שלי היא שהייתה כאן, שוב, דוגמה יפה של החלוקה האפרורית לטובים ורעים שלפיה מתנהלים יותר מדי נושאים בעיתונות: מי שמוגדר כטוב אינו יכול לעשות רע; זה לא ייתכן. ומי שהוגדר כרע, היעלה על הדעת שיעשה משהו טוב? ארבל היא ממחנה הטובים. אחרי הכול היא משלנו, אשכנזייה, ליברלית, שמאלנית ולוחמת בשחיתות, ויעקב נאמן, לצורך העניין, הוא רע, שהריהו דתי, ימני, עשיר כקורח ומינוי של ביבי נתניהו. האם לסלק אותו מכיסאו הוא לא דבר טוב? האם לא איים לשנות דברים במשרד המשפטים? והאם שינוי כזה לא היה הורס את המשרד הזה? ובכן, אומרת ההשקפה הזאת, שחלקים כה חשובים בעיתונות מחזיקים בה באדיקות, מותר לעשות דברים רעים לאנשים רעים על ידי אנשים טובים למען מטרה טובה. ומותר גם לאנשים טובים לעשות דברים רעים למען עצמם, משום שבכסיס הם אנשים טובים המשרתים מטרה טובה, ועלינו להעלים עין מן ההתחלקויות שלהם.

הנה עוד דוגמה מטרידה: בערב ראש השנה זוכה אריה דרעי מרוב סעיפי האישום במה שכונה "התיק הציבורי" שלו, ורק בסעיף אחד הורשע. מדובר היה בכך שדרעי לא מנע עצמו מלהתעסק בהקצאת כספים למען עמותה שבראשה עמד אחיו. בית המשפט לא מצא פסול, לא בהקצאה עצמה ולא במטרה הטובה והראויה שלשמה הוקצו הכספים. מה שהביאו להרשיע הייתה רק העובדה שדרעי עצמו עסק בכך. והנה איש מכותבי המאמרים בעיתונות לא עמד על כך שבשל מעשים זהים ואף עולים בחומרתם מבחינת מספר המעשים וגודל הסכומים, נסגר תיקו של השופט העליון בדימוס צבי

טל, שעמד בראש ועדת העיזבונות וחילק ביד נדיבה כספים לעמותות שבראשן עמדו הוא עצמו או אשתו. אמרו מעתה: דרעי הוא מן הרעים, ולכן אין לתהות על הרשעתו, ואילו צבי טל הוא מן הטובים, ולכן אין לתהות על סגירת התיק בעניינו.

ההשקפה הזאת, שאפשר לתמצת אותה במשפט "המטרה מקדשת את האמצעים", נמצאת בבסיס של כל משטר רודני, אכזרי ורומס זכויות בהיסטוריה. היא בוודאי לא יאה לעיתונות חופשית במדינה דמוקרטית. עולה ממנה הניחוח הישן של העיתונות המפלגתית של שנות החמישים והשישים. היא דורסנית וכוללנית במהותה ואינה מסתפקת בעמודי המאמרים אלא משתלטת גם על עמודי החדשות. היא מכניסה רעל של שקר, העלמה ועיוות לתוך מחזור הדם של העיתונות, והיא גם מקוממת ציבור הולך וגדל של קוראים שאינם פתאים המאמינים לכל דבר. התעכבתי על ביטוייה של ההשקפה הזאת בתחום המשפטי-פלילי, משום שהתחום הזה נעשה מרכזי מאוד, שנוי במחלוקת, דרמטי וחינוכי לעיצוב פניה של החברה בישראל.

עכשיו אומר כמה מילים על הצורה שההשקפה הזאת באה לידי ביטוי בדרך כלל: פחות כדיון רציונלי ועובדתי ויותר כהגנה נחרצת על אמונה דתית והתקפה רווית חומצה על כל מי שמעז לכפור בה. יש בה התנשאות, חרממדות, בוז ושנאה, תוקפנות והטחת איומים.

■ ■ ■

מה זה מזכיר לי? את אותה היערכות אידאולוגית, דתית ומשיחית בוויכוח הגדול על דרכה המדינית של ישראל מאז כריתתם של הסכמי אוסלו. גם בשנים שעד אינתיפאדת אל-אקצה קידשה מטרה גדולה ונשגבת את האמצעים. שלום סוף סוף היה פרס מתוק שכבר נצנץ ממש בהישג יד, פתרון הבעיה הפלסטינית נראה ממשמש ובא במהרה, ומקהלה נאמנה זימרה בקול גדול ואחיד, מלא אמונה, צלול ובוטח, בעיקר כדי להחריש את הקולות הספקניים. העיתונות, לבר מאותם גטאות של מאמרים ימניים של בעלי טורים המשמשים כאליבי, דיכאה ספקות, החניקה שאלות, השתיקה נבואות שחורות, ולא זו בלבד אלא גם פָּזָה בעליצות משונה, השמיצה והכפישה בשמחה את כל המתנגדים. באותם ימים, שבהם האופטימיות הייתה דת, הייתה זו ממש מצווה להעלים את העובדות הלא נעימות, לכסות על גילויים מטרידים ולמלא את הביטחון בצדקת הדרך כמים לים מכסים. קל לי לכתוב על הדברים האלה משום שהייתי שותף פעיל למדי בתהליך הזה, ואני יכול להיזכר, בחוסר נוחות, במנגנון הקבוצתי ובמנגנון הפסיכולוגי האינדיבידואלי, אך המשותף לרבים מן המשתתפים במהלך העיתונאי הזה, שיצר מסע אידאולוגי מקיף, אדוק, חסר ספקות, לוחט באש האמונה ומעלה על מוקד של משטמה, ביטול ולעג את כל המעז לחשוב אחרת. זה לא שהעובדות לא היו מצויות בהישג יד ובלי מאמץ, אבל ההתעלמות הייתה כמעט כוללת מכל עובדה או הערכה שהייתה עלולה להטיל טון צורם בהרמוניה של שירת הישועה של תהליך השלום המהולל.

כשנשבר החזון, לא למדו רוב משתתפי הקמפיין את לקחם. להפך: הם המשיכו בקמפיין ביתר תוקף, אף כי בדרך אחרת: כאיש אחד כמעט, הם קמו והאשימו את מדינתם, עמם, צבאם וממשלותיהם במצב, והמשיכו לתת הנחות מפליגות לצד הפלסטיני ולגלות אמפתיה לסבל הפלסטיני והבנה למניעי הפלסטינים המתאבדים

והרוצחים. כל מי שהעז להתווכח עם הגישה הזאת, הוכרזה עליו מלחמה, והוא הוגדר מניה וביה שוביניסט, פופוליסט, ימני מובהק ומחרחר מלחמה. כל מי שסבר שצריך להילחם בתקיפות ובנחישות בטרור, הוצאה עליו פתווה ועונשיה בצדה: לעג, דה-הומניזציה, התנשאות והוקעתו כלא די אינטליגנטי להבין את מורכבות המצב. זו הייתה האווירה בשררה המרכזית של העיתונות. היא עסקה הרבה מאוד, הרבה מדי, בתיוג המשתתפים בריון הציבורי על פי המבחן "הלנו אתה אם-לצרינו", במובן של אם אתה נאמן לחזון אוסלו או שמא, חס וחלילה, לא; ואם לא – דמך בראשך מדינו, שכן אתה מן "הרעים".

האם זה כל כך רע וכל כך חשוב? ישחקו הנערים לפנינו. לא. זה רע מאוד, וזה חשוב מאוד. משום שההתבצרות באמונות בעלות אופי דתי משיחי בעניינים שבסדר היום הציבורי, שהיא מגונה כשלעצמה מבחינה אינטלקטואלית וירודה מבחינה מקצועית, מנכרת חלקים גדולים בציבור מן השיח העיתונאי. הגישה המשיחית הזאת, על פי הגדרתה, נוטעת בלבו של האוחז בה ביטחון מלא וגמור כי הצדק המוחלט אתו, צפונות העתיד גלויות לפניו, ומי שסבור אחרת, אין הוא אלא רשע, כופר בעיקר או שוטה מופלג, וראוי לפיכך לכל כינוי גנאי ולעג. הגישה הזאת גם אינה מכירה בניואנסים, כופרת במורכבויות, ובוודאי היא מבקשת לדרוס ספקות.

בצד זה יש בגישה הזאת, כשהיא באה מצד מה שמכונה כאן "השמאל", טעם חמצמץ וניכר היטב של זלזול ברגשות של חלק ניכר מן החברה הישראלית. פטריטיזם הוא מילה מגונה, אהבת ישראל היא ביטוי ארכאי נלעג, הדת והמורשת הן עניינים שאבד עליהם כלח ואינם נאים לחברה מתקדמת.

האם אפשר להיות חילוני ומכבד מסורת, יהודי ומתקדם, תאב שלום אך שולל אוסלו, שולל התנחלויות אך מכיר בצורך לתת הגנה מלאה למתנחלים מפני מבקשי נפשם הערביים? לא על פי השררה המרכזית בעיתונות, המאמינה בדיכוטומיה מוחלטת, במלחמת בני אור בבני חושך; אכן הנאורים מול החשוכים, המתקדמים וחסדי הגלובליזציה מול המפגרים הנאחזים בביטויי הלאומיות. דומה כי גם אם ניצלנו בינתיים ממלחמת אחים אלימה, מלחמה כזאת מתנהלת בעיתונות, בעיקר מצד אחד של המתרס, באורח אלים, ארסי, אכזרי וכוללני. במלחמה הזאת, גם אם אינך לובש מדים של צד זה או אחר – ילבישו אותך בכוח.

הספקות, השאלות הקשות, חיבוטי הנפש והבירור האמתי והישר הם הקרבנות הראשונים במלחמה הזאת, וזה נורא למדי. זה נורא בעיניי משום שגם אני מאמין בהנחלת ערכים מתקדמים, ליברליים וסובלניים, אולם לא בדרך הזאת. את הערכים האלה אפשר להנחיל רק בדרך של כבוד לערכים אחרים, סובלנות אמיתית לדעות אחרות ויחס של אהדה ואמפתיה למצוקות עמך שלך ולפחדיו ונכונות לחבוש את פצעיו כשהם זבים דם ממש.

חגי גולן

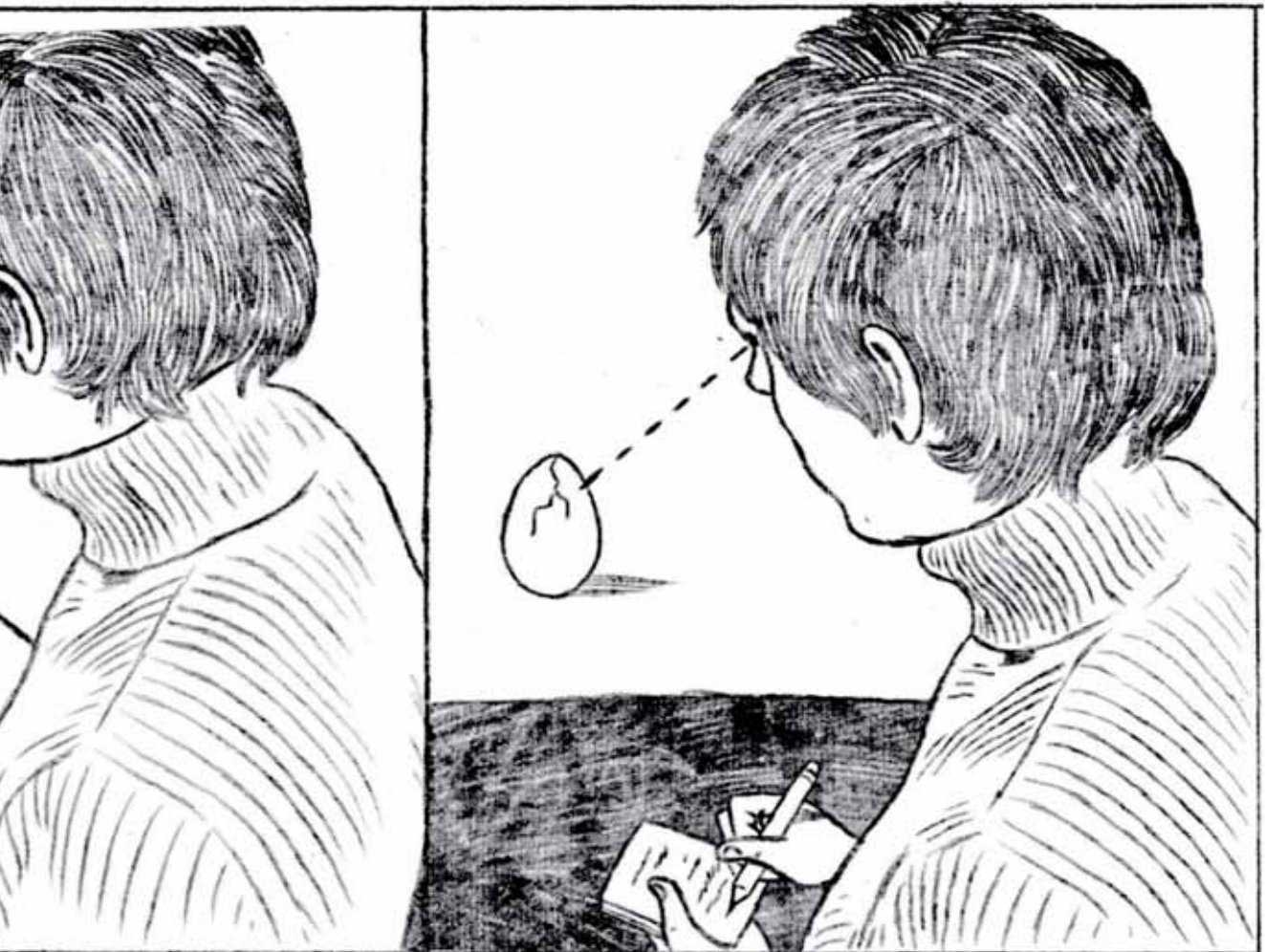
שובו של האיידס

אחרי שבוע פסח, שבמהלכו התמקדה תשומת הלב הציבורית בעיקר במצב הפקקים בכביש החוף ובמספר השיא של המטיילים בשמורות הטבע, חזרנו למציאות המוכרת של המצב הביטחוני. השב"כ, כך זעקו הכותרות, סיכל שורה של פיגועי התאבדות בחג הפסח, חלקם "איכותיים", ואחד יוצא דופן במיוחד, "פיגוע איידס".

אנחנו היינו בטוחים שהמגפה הזו ארטרטו יורדת מסדר היום של העולם המודרני הודות לצירוף של קוקטיילים תרופתיים, הגברת המודעות וכמובן אמצעי המניעה, אבל ברגע האחרון התברר לנו שהשמחה הייתה מוקדמת: האיידס חזר, לפחות בישראל, ואלמלא פעילותו של השב"כ, היה מתרחש אסון גדול.

בערב, כששורת מומחים למחלות נגיפיות עלו לאוויר, התברר שארוכה הדרך להידבקות. הסיכויים להידבקות בנגיף באמצעות פיצוץ חומר נפיץ המכיל דם נגוע באיידס קלושים, ובכלל, אותו "פיגוע שסוכל" היה התארגנות ראשונית, בשלב הרעיון (בהייטק היו מגדירים את המיזם הטרוריסטי הזו כ"רעיון שאין לו אפילו תכנית עסקית, שלא לדבר על משקיע"), רחוק מאוד מפעולה אופרטיבית של פצצה מתקתקת שנוטרלה ברקה התשעים.

צריך להסיר את הכובע בפני השב"כ על ההישגים המבצעיים יוצאי הרופן שלו, ובכל זאת, "פיגוע האיידס", שהיה או לא היה, אינו פוטר אותנו העיתונאים מהתעסקות בסוגיית יסוד: עד כמה אנחנו בודקים את המידע המוגש לקוראים/ צופים/ מאזינים? שהרי "פיגוע האיידס" הוא עוד דוגמה שהתקשורת מעדיפה למהר וללכת שבי אחרי הודעות של דוברי צבא/ שב"כ/ משטרה/ גופים עסקיים/ פוליטיקאים, מבלי

לבדוק את אמתות המידע. האם תפקידה של התקשורת במדינה דמוקרטית הוא רק לדווח על מה שנמסר לה? האם המבחן לפרסום דברים הוא רק שמישהו מוכר או רשמי מסר אותם לעיתונאי? או שהיא מחויבת לברר את המידע, להצליב אותו, לבדוק את ההקשר, ורק אז לדווח לקוראיה/ צופיה?

ובהשאלה, האם חברת "מקורות" מחויבת להעביר לבתינו מים בלבד, ללא קשר לאיכותם, ובכך מסתיים תפקידה, או שמוטלת עליה החובה לבדוק את איכות המים ולוודא שהם ראויים לשתיה? האם התקשורת אינה מחויבת לבדוק את המקורות שלה, לפני שהיא מזרימה את נוזליה לציבור?

התקשורת עושה לעצמה חיים קלים מדי, והיא מעדיפה להרגיש את החריג, את יוצא הדופן, את "פיגוע האיידס", וללכת צעד אחד יותר מדי עם העוברות, גם אם הן אינן תומכות בתזה. וכך, תחילתה של הקירה היא כבר כתב אישום, המלצה להעמיד לדין היא כבר פסק דין, מגעים ראשוניים הם כבר עסקה חתומה, והתארגנות בשלב

הרעיון היא כבר "פיגוע שסוכל". מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה באוניברסיטת תל-אביב מפרסם את מדד אמון הציבור בתקשורת. הנתונים, ובעיקר המגמה המשתקפת מהם, צריכים להדאיג כל אחד, הרבה יותר משמדאיגה אותנו הצעת חקיקה כזו או אחרת להגבלת מה שכולנו אוהבים לכנות "חופש הביטוי". בסקר שנערך בינואר 2004, בקרב שני מדגמים שונים, גם של הציבור הרחב וגם של העיתונאים עצמם, שיעור פנטסטי של אנשי תקשורת – 55% – וכן 52% מקרב הציבור הרחב הסכימו כי הדיווח החדשותי בתקשורת הישראלית "מלא בטעויות עובדתיות וברשלנות בדיווח". חמור מכך: 70% מן העיתונאים סברו שמנהלי ארגוני החדשות "אינם מקדישים מספיק זמן לתיקון טעויות". וזאת למרות ש-90% מן העיתונאים ציינו את הערך "וידוא אמינות המידע" כערך העיתונאי החשוב ביותר מבחינתם, הרבה לפני איזון, אובייקטיביות ומהירות. נתון מעניין נוסף מן הסקר: 80% מן הציבור הסכימו לקביעה כי "התקשורת פועלת פחות מדי על פי שיקולים מוסריים

ויותר מדי על פי תחרות ורייטינג". בקרב העיתונאים, 71% הסכימו לקביעה הזו. מה זה אומר? שהציבור, ואת זה ידענו, אינו מאמין לתקשורת, ובעיקר אינו סומך עליה. חמור מכך: גם התקשורת אינה סומכת על עצמה. כמה מאתנו שמעו יותר מפעם אחת את המשפט "אני מכיר את הסיפור מקרוב, ואני יכול להגיד לך שמה שדווח היה רחוק מאוד מן המציאות. אם כך קורה בנושא שאני מכיר, מה אני צריך לחשוב על שאר הדיווחים?".

מה היה קורה אילו 50% מן הציבור היו סבורים כי המים שחברת "מקורות" מעבירה אלינו לבתים הם מזוהמים? מה היה קורה אילו יותר ממחצית מעובדי "מקורות" היו חושבים כך? הציבור היה מפסיק לפתוח את הברז. במקרה של ברז המידע, זהו תענוג שהתקשורת אינה יכולה להרשות לעצמה.

שלום קיטל

למה להרוס סיפור טוב

שתי הערות פתיחה:

1. התקשורת בישראל משוכללת, ביקורתית, מקצועית לא פחות מאחיותיה בעולם הרחב. גם בהשוואה ליכולת שהפגינה העיתונות בישראל בעבר, אינני מרגיש צורך להיצמד לאמרה "אם ראשונים כבני אדם, אנחנו כחמורים".

2. קשוט עצמך תחילה. אני מופקד על מערכת עיתונאית שאני גאה בה מאוד. ואף על פי כן, אין ספק שחלק מטיעוניי נגד התקשורת אפשר לייחס לעתים גם למערכת שלנו. כל שאני יכול להבטיח שאינני מתעייף מלפעול לשיפור הסטנדרטים במקומות הטעונים שיפור, ואסור לנו להיות פטורים מהשמעת ביקורת גם אם יש סכנה מסוימת שיבוא מישהו ויאמר: קשוט עצמך תחילה.

אסתפק במאמר קצר זה בהתמקדות בחטא אחד מכל חטאי התקשורת: חטא התגובה. העיתונות יצרה תהליך מעניין של הימנעות מבקשת תגובה. השלב הראשון ידוע ומוכר: עיתונאים רבים מעדיפים להיצמד לסיפור (במקרים רבים ממקור אחד, מעוניין) ונמנעים ככל האפשר מאימות המידע עם בעל העניין האמור להגיב. הסיבות לכך מגוונות מאוד: אם נפנה לתגובה, התגובה עלולה לגמד או לקלקל את הסיפור, אז למה להרוס סיפור טוב? טוב סיפור פגום אחד ביד (או במהדורה או בכותרות) מאשר סיפור מלא על העץ.

סיבה אחרת (וזאת כבר התנהגות בעייתית גם של בעל העניין) היא שאם נפנה לתגובה, הסיפור ידלוף למתחרינו, ואז אנה אנו באים? לעתים קרובות אין פנייה סתם מתוך רשלנות או עצלות; במקרים אחרים עלולים עיתונאים לחשוש שבקשת

תגובה תביא ללחצים על הכתב או העורך, שמא על העורך הראשי? או המו"ל? אז למה להסתכן? קודם נפרסם, ואחר כך אלוהים גדול. קרה לי לא אחת, הן ככתב הן כעורך, שפנייה לתגובה הרגה סיפור. מה לעשות? או שהמקור לא דייק, או שניסו לעשות עליי מניפולציה, או שפשוט לסיפור היו עוד כמה נדבכים שאפשר היה ללמוד עליהם רק בתגובה. דרך אגב, במקרים רבים העיתונאי יוצא נשכר מבקשת תגובה, כי לפתע המגיב הופך למקור, והסיפור מפתח פנים שלא היו לו לפני כן. התוצאה, על כל פנים, בכל המקרים, היא עיתונאות פגומה, חר־צדדית, חר־ממדית, לא הוגנת.

הססמה שאני מנסה להנחיל לחברי המערכת שלי היא "היה נוקב בתחקיר ונדיב בתגובה". אם הסיפור טוב וחזק, במה תזיק התגובה? ואם הסיפור רעוע, מי זקוק לו בכלל?

אלא שבשנים האחרונות הצליח החינוך לתגובה מעל לכל המשוער, והגענו בשעה טובה ומוצלחת לעידן ההיפר-תגובה. כלומר התגובה היא לב העניין, והיא חי הנושא את עצמו, בלי קשר לסיפור.

יש סיפור, וכתב פונה לתגובה. התגובה היא "לא היה ולא נברא". התוצאה – הסיפור חסר השחר מופיע, ולצדו התגובה המסודרת "לא היה ולא נברא".
הכתב הנכבד חי בהרגשה בדוקה שעשה עבודה מקצועית מעולה: יש סיפור, יש תגובה, והקורא ישפוט.

הניסיון הנואש להסביר לכתב שאין לו סיפור אינו עושה עליו רושם מיוחד, כי הוא הפנים כבר שצריך להביא תגובה, והוא מביא אותה, אז מה לא בסדר? הלוא צדק נעשה לכל הצדדים. כך הופכת התגובה למסלקה ליריעות שגויות.
החיים, עמיתיי, מסובכים יותר. אם הסיפור כבר מוכן ומבושל לפני התגובה, והפנייה לתגובה היא רק תעודת הכשר, זו הכשרת שרץ. בבשר הפיגולים הזה לא ראוי להאכיל את צופינו, מאזינינו, קוראינו.
בשביל הכבוד להיות עיתונאי צריך לעבוד קצת קשה יותר.